

Regeringskansliet
Justitiedepartementet
103 33 Stockholm

Stockholm 2024-05-22

Remissyttrande över betänkandet – *Inskränkningarna i upphovsrätten (SOU 2024:4)*

Inledning

Konstnärsnämnden har fått betänkandet *Inskränkningar i upphovsrätten (SOU 2024:4)* på remiss och lämnar härmed sitt yttrande.

Ett av Konstnärsnämndens tre kärnuppdrag är att hålla sig underrättad om konstnärers¹ ekonomiska och sociala villkor samt löpande bevaka trygghetssystemens utformning och tillämpning i förhållande till konstnärers yrkesverksamhet.² Upphovsrätten har en avgörande betydelse för enskilda konstnärer eftersom den ger yrkesverksamma konstnärer försörjningsmöjligheter och skyddar deras konstnärliga frihet och integritet.

Konstnärsnämnden använder i sitt remissyttrande begreppen *upphovspersoner och utövare* i stället för *upphovsmän och utövande konstnärer*.

Upphovsrättens betydelse för konstnärers villkor

Upphovsrätten är en grundlagsskyddad rättighet och upphovspersoners och utövares rätt till sina verk och prestationer fastslås i flera internationella konventioner. Upphovsrätten är för de allra flesta konstnärliga yrkesgrupper helt avgörande när det gäller möjligheten att leva av och utveckla sitt konstnärliga och kreativa arbete.

Flertalet yrkesutövare frilansar och har därför ofta inte en trygg, regelbunden löneinkomst. Med stöd av upphovsrätten kan upphovspersoner och utövare få inflytande över användningen av sina verk och prestationer, och därigenom ges successiv ersättning för nedlagt arbete över tid. Att upphovsrätten fungerar för upphovspersoner och utövare är betydelsefullt för att hela näringskedjan inom de kulturella och kreativa branscherna ska kunna utvecklas och blomstra. Där de materiella och ekonomiska värden som byggs upp inom de kreativa branscherna initialt hämtas från dem som skapat, den skapande kärnan.³

¹ Konstnärsnämnden använder begreppet konstnär för yrkesverksamma upphovspersoner och/eller utövare oavsett konstområde.

² Förordning (2007:1199) med instruktion för Konstnärsnämnden.

³ Regeringens skrivelse 2023/24:111, Strategi för företag i kulturella och kreativa branscher.

En fungerande och balanserad upphovsrätt som tar hänsyn till upphovspersoners och utövers ensamrätt främjar samtidigt de kulturpolitiska målen om yttrandefrihet, kulturell mångfald och konstnärlig kvalitet. På så sätt är en stark upphovsrätt också viktig för demokratin och samhället i stort.

Övergripande kommentarer

Det är positivt att utredningen ger förslag som stärker den ideella rätten men beklagligt att inte detsamma görs för den ekonomiska rätten. Konstnärnsnämnden menar att upphovspersoner och utövare i högre utsträckning borde ha rätt till ersättning för den ekonomiska skada en inskränkning innebär.

Nya och utökade inskränkningar medför alltid någon form av negativ påverkan på upphovspersoners och utövers rättigheter och ekonomiska villkor. Med det i beaktande bör inte upphovspersoner och utövare som grupp ta det största ekonomiska ansvaret för att tillgodose olika samhällsintressen. I vissa särskilda fall där skadan har mindre ekonomisk betydelse som exempelvis där det är fråga om verk som är framställda tillfälligtvis och av icke yrkesverksamma kan det vara motiverat med inskränkningar utan ersättning. Men i de fall där yrkesverksamma upphovspersoner direkt eller indirekt förlorar en marknad och ersättning bör det övervägas om kostnaden ska bäras av den som har nytta av inskränkningen eller i andra hand gemensamt via kompensationsystem⁴ eller ersättning som ytterst betalas av staten.

Det är därför av stor betydelse, för den intresseavvägning som görs, att rättighetshavarna får rätt till ersättning för det ingrepp i upphovsrätten som en inskränkning innebär. Det bör också särskilt beaktas att utgångspunkten för den EU-rättsliga harmoniseringen av upphovsrätten bland annat är att genom en hög skyddsnivå säkerställa den betydelse upphovsrätten har för det intellektuella skapandet som upphovsrätten har.⁵

Sammanfattning

Konstnärnsnämnden tillstyrker betänkandets förslag vad gäller:

Reglerna om namn- och källhänvisning

Konstnärnsnämnden tillstyrker utredningens förslag att förtydliga reglerna om namn- och källangivelse i upphovsrättslagen likaså förtydligandet att kravet på namngivelse är en del av den ideella rätten (avsnitt 5.2, sid. 3).

Trestegsregeln

Konstnärnsnämnden tillstyrker utredningens förslag att införa en bestämmelse motsvarande trestegsregeln i 2 kapitlet i upphovsrättslagen (avsnitt 6.2, sid. 3).

³ Jämför till exemplet med biblioteks- eller visningsersättningen.

⁴ Dir. 2022:125, sid 4.

Konstnärsnämnden ställer sig tveksam till betänkandets förslag vad gäller:

Panorama

Konstnärsnämnden ställer sig tveksam till att inskränkningen utvidgats för privatpersoners användning och de undantag som anges för professionella aktörer. Enligt Konstnärsnämndens bedömning riskerar det att hamna i konflikt med trestegsregeln (avsnitt 7.2, sid 4).

Nyhetsrapportering

Konstnärsnämnden ställer sig tveksam till utmönstringen av begreppet *dagshändelse* samt kravet på att verket ska ha varit offentligtgjort (avsnitt 8.2, sid 5).

Karikatyror, parodier och pastischer

Konstnärsnämnden känner en oro över att en inskränkning som inkluderar begreppet *pastisch* kan få en alltför bred tillämpning och orsaka rättighetshavare stor ekonomisk skada. Vi menar att utredningen inte tillräckligt utrett begreppet *pastisch* och att det i sin nuvarande utformning riskerar att strida mot trestegsregelns (avsnitt 9.2, sid. 5).

Text och datautvinning

Konstnärsnämnden anser att det behövs ett klagörande om hur bestämmelserna om exemplarframställning för text- och datautvinning förhåller sig till den senare utvecklingen av generativ AI (avsnitt 10.6).

Inskränkningar för personer med funktionsnedsättningar

Konstnärsnämnden anser att reglerna för talboksframställning behöver stramas åt och att det finns behov av att införa en anmälningsplikt för talboksaktörer. Vi anser också att begreppet *talbok* bör definieras (avsnitt 10.8).

Konstnärsnämnden anser att det behövs ytterligare utredning vad gäller:

Ersättningsrätt

Konstnärsnämnden anser att utredningen i högre utsträckning borde övervägt en ersättningsrätt samt hänvisat till existerande avtalslicenser.

Begreppet återge

Konstnärsnämnden menar att utredningen allt för lättvindigt ersatt begreppet *avbilda* med *återge* och att det innebär en väsentlig förändring som inte tillräckligt analyserats.

Begreppet pastisch

Konstnärsnämnden menar utredningen inte tillräckligt utrett begreppet *pastisch* och att det i sin nuvarande utformning riskerar att strida mot trestegsregeln.

AI:s inverkan på upphovsrätten

Konstnärsnämnden vill understryka behovet av att regeringen skyndsamt utreder AI:s inverkan på upphovsrätten eftersom skadan för rättighetshavare accelererat över tid och där en ny normalitet riskerar att etableras.

Inskränkningar i upphovsrätten

5 Reglerna om namn- och källhänvisning

5.2 Överväganden

Konstnärsnämnden tillstyrker utredningens förslag att förtydliga reglerna om namn- och källangivelse i upphovsrättslagen likaså förtydligandet att kravet på namngivelse är en del av den ideella rätten.

Konstnärsnämnden vill understryka den starka kopplingen mellan namngivelsesrätten och möjligheten att begära ersättning för användning av verk. Konstverk som används utan namngivelse behandlas som om uphovspersonen vore okänd, vilket i sin tur leder till att den otillåtna användningen ökar. Namngivelsen är också central i förhållande till den masshantering som sker på exempelvis stora digitala plattformar. Utan namngivelse är det svårt för rättighetshavare att få ersättning för användningen på plattformarna. Namngivelsen är avgörande för uphovspersoners och utövares möjlighet att göra sitt namn känt och komma i fråga för nya uppdrag.

6 Trestegsregeln

6.2 Överväganden

Konstnärsnämnden tillstyrker utredningens förslag om att införa en bestämmelse motsvarande trestegsregeln i 2 kapitlet i upphovsrättslagen.

Trestegsregeln har en särställning mot bakgrund av dess tillkomst som ett sätt att inom ramen för Bernkonventionen skapa ett mer enhetligt regelverk. Trestegsregeln ger också särskilda anvisningar till lagstiftare, domstolar och användare om hur inskränkningar ska betraktas och hanteras. De anvisningar som ges i Infosoc direktivet ger också en ram för medlemsstaternas befogenheter i detta avseende. Det är därför ett önskvärt förtydligande att trestegsregeln införs i svensk lag.

Med detta i beaktande anser Konstnärsnämnden att det är beklagligt att utredningen, med stöd av trestegsregeln, inte fullt undersöker varje inskränkings ekonomiska skada för uphovspersoner och utövare och deras möjlighet till kompensation och ersättning.

7 Panorama

7.2 Överväganden

Konstnärsnämnden välkomnar utredningens förslag att det inte ska vara tillåtet att använda en framställning där verket utgör ett centralt motiv, i de fall användningen sker i förvärvssyfte. Konstnärsnämnden ställer sig däremot tveksam till att inskränkningen utvidgats för privatpersoners användning och de undantag som anges för professionella

aktörer. Enligt Konstnärnsnämndens bedömning riskerar det att hamna i konflikt med trestegsregeln.

Konstnärnsnämnden anser att inskränkingsförslaget bör beaktas ur två perspektiv. Det första perspektivet handlar om när privatpersoner för privat bruk exempelvis fotograferar offentlig konst och/eller lägger upp bilder på egna eller andras plattformar utan direkt eller indirekt ekonomisk vinning. För att kompensera upphovspersoner för denna användning kan möjliga vägar vara att inkludera privatpersoners publiceringar i antingen privatkopieringsersättningen eller knyta nyttjandet till artikel 17 i DSM direktivet. Det kan ge privatpersoner möjligheten att kopiera för eget bruk och lägga upp bilder på plattformar samtidigt som upphovspersoner ges en ekonomisk kompensation.

Det andra perspektivet handlar om vad professionella aktörer gör. Konstnärnsnämnden finner det positivt att utredaren klargör att användning som sker inom ramen för förvärvsverksamhet inte omfattas av inskränkningen. Trots detta blir det oklart varför viss användning betraktas som utanför förvärvsverksamhet. I utredningstexten (sid.156) anges att forskning, utbildning och ideellt folkbildningssyfte anses falla utanför begreppet förvärvsverksamhet. Det är ologiskt att just skaparna av den offentliga konsten ska undantas från de ersättningar som idag utgår till andra upphovspersoner genom avtal på flera av dessa områden. Vidare beskrivs även ett undantag för redaktionell och journalistisk- samt opinionsbildande verksamhet. Även här är det svårt att förstå varför exempelvis redaktionellt material från mediaföretag inte ska ses som förvärvsverksamhet. Inte minst eftersom det också inom dessa områden finns avtal som möjliggör ersättningar till upphovspersoner.

Konstnärnsnämnden menar att utredningen dels borde ha tagit fasta på att lagliggöra privatpersoners användning av verk på egna plattformar och på sociala media, dels anvisat möjligheterna att träffa avtal om användningen för professionella och kommersiella användare. Det skulle skapa långsiktiga och hållbara lagregler för både konstnärerna och användarna.

8 Nyhetsrapportering

8.2 Överväganden

Konstnärnsnämnden tillstyrker att det införs ett krav att källa inbegripet upphovspersonens namn ska anges för tillåten användning men ställer sig däremot tveksam till utmönstringen av begreppet *dagshändelse* samt att kravet på att verket ska ha varit offentliggjort.

Informationsfriheten är en angelägenhet för hela samhället vilket i viss mån berättigar inskränkningen men Konstnärnsnämnden menar samtidigt att det inte utesluter en ersättning till de upphovspersoner vars verk används. Inskränkningen för användning av skyddat material vid nyhetsrapportering bör göras så smal som möjligt och endast medges i den utsträckning som är motiverad med hänsyn till informationssyftet. Konstnärnsnämnden anser att kommersiella aktörer bör teckna avtal när sådan finns tillgängliga.

Konstnärnsnämnden är även tveksam till utredningens förslag om att ta bort kravet på att verket ska ha varit offentliggjort. Vi vill understryka att offentliggöranderätten har en stor betydelse som en del av upphovsmannens ideella rätt och den konstnärliga integriteten. Vi

anser vidare att begreppet *dagshändelse* allt för lättvindigt utmönstras utan en tillräcklig konsekvensanalys.

9 Karikatyror, parodier och pastischer

9.2 Överväganden

Konstnärsnämnden har förståelse för förslaget att införa en inskränkning gällande användning av verk i karikatyr och parodisyfte men däremot ställer vi oss tveksamma till att införa begreppet *pastisch*.

Konstnärsnämnden känner en oro över att en inskränkning som inkluderar begreppet *pastisch* kan få en alltför bred tillämpning och orsaka rättighetshavare stor ekonomisk skada. Vi menar att utredningen inte tillräckligt utrett begreppet *pastisch* och att det i sin nuvarande utformning riskerar att strida mot trestegsregelns krav på avgränsning och definition. Det är olyckligt att införa en inskränkning där det inte fullt ut framgår vad som regleras.

I en eventuell inskränkning bör det även förtydligas att det dels krävs en legal förlaga, dels ett krav på bearbetning. Konstnärsnämnden menar att det rådande bearbetningsskyddet i upphovsrättslagen fungerar för att skapa nya självständiga verk.

10 Upphovsrättslagens inskränkingsbestämmelser

10.2.2 Överväganden

Konstnärsnämnden anser att det är positivt att bestämmelserna om att inskränkningar inte får medföra några begränsningar i upphovspersonens ideella rätt. Det är dock svårt att förstå hur det går ihop med förslaget om att ta bort ändringsförbudet. Vi förordar därför att ändringsförbudet behålls.

Vidare menar Konstnärsnämnden att utredningen allt för lättvindigt ersatt begreppet *avbilda* med *återge*. Till skillnad från *avbilda* innefattar begreppet *återge* att verk även kan läggas upp och spridas på internet. Det är en kvantitativ förändring som borde analyserats mer omsorgsfullt.

10.5 Undervisning

10.5.2 Överväganden

Konstnärsnämnden välkomnar att det i inskränkningar som gäller för undervisning tydliggörs att användningen endast är tillåten i illustrativt syfte. Likaså är det positivt att det i dessa bestämmelser införs krav på källangivelse.

Konstnärsnämnden vill samtidigt understryka att det idag redan finns existerande avtalsmöjligheter och menar att det därför kan förutsättas att lärares och elevers användning av verk i samband med undervisning främst kommer att ske med stöd av avtal.

10.6 Text- och datautvinning

10.6.2 Överväganden

Konstnärnsnämnden anser att det behövs ett klargörande om hur bestämmelserna om exemplarframställning för text- och datautvinning förhåller sig till den senare utvecklingen av generativ AI.

Konstnärnsnämnden menar att bestämmelserna om exemplarframställning för text- och datautvinning aldrig varit avsedd för generativ AI. Trots detta tycks flera aktörer tolka inskränkningen som möjlig för AI-inläsning. Utredningen borde därför ha klargjort inskränkningens räckvidd och tydliggjort att det inte gäller generativ AI.

Konstnärnsnämnden menar vidare att konstnärliga verk bör undantas eftersom det inte är förenligt med trestegsregeln. En oreglerad återgivning av konstverk medför att upphovspersoner och utövare tappar kontrollen över spridningen och därmed också ersättning. Av den anledningen anser vi även att det bör införas ett krav på namn- och källangivelse.

Konstnärnsnämnden vill understryka behovet av att regeringen särskilt utreder AI:s inverkan på upphovsrätten. Vi menar att den ekonomiska skadan för rättighetshavare har accelererat över tid och att det finns en risk att det etableras en ny normalitet.

10.8 Inskränkningar för personer med funktionsnedsättningar

10.8.2 Överväganden

Konstnärnsnämnden välkomnar utredningens förslag att införa krav på källangivelse men menar att reglerna för talboksframställning behöver stramas åt. Konstnärnsnämnden anser att det finns behov av att införa en anmälningsplikt för talboksaktörer och att begreppet *talbok* bör definieras.

Konstnärnsnämnden har förstått att det idag finns flera brister avseende undantaget för talböcker. Gränsdragningen mellan ljud- och talböcker är många gånger oklar vilket skadar upphovspersoner ekonomiskt men även den befintliga legala ljudboksmarknaden. Vi förespråkar därför att begreppet *talbok* definieras för att precisera vad inskränkningen handlar om. Vidare förordar vi ett återinförande av en anmälningsplikt till någon ansvarig myndighet.

10.10 Visning av exemplar

10.10.2 Överväganden

Konstnärnsnämnden tillstyrker förslaget att krav på källangivelse införs i inskränkningen gällande offentlig visning av exemplar.

10.14 Återgivning av konstverk

10.14.2 Överväganden

Konstnärnsnämnden välkomnar utredningens förslag att införa krav på källangivelse och att det i inskränkningen förtydligas att utställningen ska vara offentlig.

Konstnärnsnämnden menar samtidigt att det finns avtalslösningar och att utredningen därför borde ha gett förslag om ersättning till upphovspersoner.

Vidare anser Konstnärnsnämnden, som vi tidigare nämnt, att utredningen allt för lättvindigt ersatt begreppet *avbilda* med *återge*. Vi menar att det är en väsentlig förändring som inte tillräckligt analyserats. En konsekvens med begreppet *återge* är att spridningen blir mycket större och där vem som helst dessutom kan dela och länka till återgivna verk.

11 En ny inskränkning för forskning

11.2 Överväganden

Konstnärnsnämnden avstyrker förslaget att skapa en renodlad bestämmelse för forskning med hänsyn till den befintliga möjligheten för forskningsorganisationer och kulturavsinstitutioner att teckna avtalslicenser för nyttjanden.

Konstnärnsnämnden anser att det i detta avseende borde införas en inskränkning kopplad till en avtalslicens. En licens som omfattar all typ av forskning och delning av resultat inom och mellan forskargrupper. Med en så vid inskränkning som föreslås försvåras framväxten av bra och rimliga avtal för alla involverade.

Med anledning av den avancerade teknik som används i samband med generativa AI-system motsätter vi oss även användningen av begreppet *behålla*. Det behövs en tydligare begränsning för hur materialet ska förvaras eller arkiveras, framför allt digitalt.

12 Andra frågor

12.4 Språk, systematik och teknikutveckling

12.4.2 Nya tekniska förutsättningar

Den snabba digitala utvecklingen har bidragit till att många inskränkningar idag oskäligt inkräktar på upphovspersonernas och utövarnas legitima intressen. Konstnärnsnämnden vill här särskilt hänvisa till vår rapport *Digitaliseringens konsekvenser*⁶ som pekar på att lagstiftning behövs för att minska den ekonomiska skadan för upphovspersoner och utövare med anledning av den digitala utvecklingen.

Konstnärnsnämnden vill särskilt understryka betydelse av AI och dess påverkan på upphovsrätten eftersom skadan för rättighetshavare accelererat över tid och där en ny normalitet riskerar att etableras. Därför måste nya ställningstaganden göras till de nuvarande inskränkingsbestämmelsernas utformning eftersom förutsättningarna för dem ändrats. Räckvidden för inskränkningarna kan behöva begränsas betydligt. Konstnärnsnämnden vill återigen understryka behovet av att regeringen skyndsamt utreder AI:s påverkan i förhållande till det upphovsrättsliga skyddet.

⁶ Konstnärnsnämnden (2021), Återrapportering av ett regeringsuppdrag.

14 Konsekvenser

14.2 Konsekvenser av utredningens förslag

Konsekvenser för enskilda

Konstnärsnämnden vill understryka att flera av de föreslagna inskränkningarna innebär begränsningar för upphovspersoner och utövare i deras ekonomiska ensamrättigheter enligt upphovsrättslagen.

Med detta i beaktande menar Konstnärsnämnden att utredningen inte i tillräckligt hög grad utrett frågan om ekonomisk kompensation till rättighetshavare. Konstnärsnämnden menar att det inte är skäligt att upphovspersoner och utövare ska behöva ta det största ekonomiska ansvaret för att tillgodose olika samhällsintressen. Vi anser att i de fall där yrkesverksamma upphovspersoner direkt eller indirekt förlorar en marknad och intäkter bör det övervägas om kostnaden ska bäras av den som har nytta av inskränkingen eller i andra hand gemensamt av samhället.

Beslut

Beslut i detta ärende har fattats av myndighetschef och direktör Mika Romanus efter föredragning av utredare Stefan Ahlenius. I beredningen av ärendet har även avdelningschef Magnus Kirchhoff och utredarna Sara Lönnroth och Peter Gahnström medverkat.

Mika Romanus
Myndighetschef och direktör

Stefan Ahlenius
Utredare